

Dopad změny struktury rodinného stavu na diferenciaci úmrtnosti v České republice

Jitka Rychtaříková
Katedra demografie a geodemografie
Přírodovědecká fakulta University Karlovy v Praze
Albertov 6, 128 43 Praha

rychta@natur.cuni.cz

+420 221951420

Struktura

- ✓ **Faktory diferenciacie úmrtnosti podle rodinného stavu**
- ✓ **Trendy úmrtnosti podle rodinného stavu ve věku 30-89 let v období 1982-2011 (*deskriptivní analýza*)**
- ✓ **Diferenciacie: rodinný stav, pohlaví, období, věk (*vícerozměrná analýza*)**
- ✓ **Závěr**

Data a metoda

Data:

Český statistický úřad:

anonymizované záznamy o zemřelých a struktury obyvatel podle pohlaví, věku a rodinného stavu

Rodinný stav: svobodný/á; ženatý/vdaná; rozvedený/á; ovdovělý/á

Pohlaví: muž; žena

Období: 1982-2011

Věk: pětileté věkové skupiny 30-89

Metody:

Ukazatele: transverzální míry úmrtnosti, indexy

Binární logistická regrese

Studované faktory diferenciacie úmrtnosti

Rodinný stav:

Manželství jako ochrana, sňatek jako selekce zdravějších?

Vzájemná sociální a morální podpora manželů a zdravější životní styl představují **ochranný faktor**.

Rozvod nebo ovdovění mohou mít okamžitý i dlouhodobý nepříznivý efekt na zdraví (přechod na rizikový životní styl).

Marginalizace (vyloučení) neženatých/nevdaných v populacích s malým podílem neženatých/nevdaných je pravděpodobně efektem selekce a je často provázána sociálním stigmatem.

Pohlaví: ženy jsou obvykle méně ovlivněny v délce života rodinným stavem než muži.

Časový trend: snižující se úroveň úmrtnosti a její diferenciacie podle rodinného stavu může být ovlivněna změnou struktury obyvatel podle rodinného stavu a pluralizací rodinných forem.

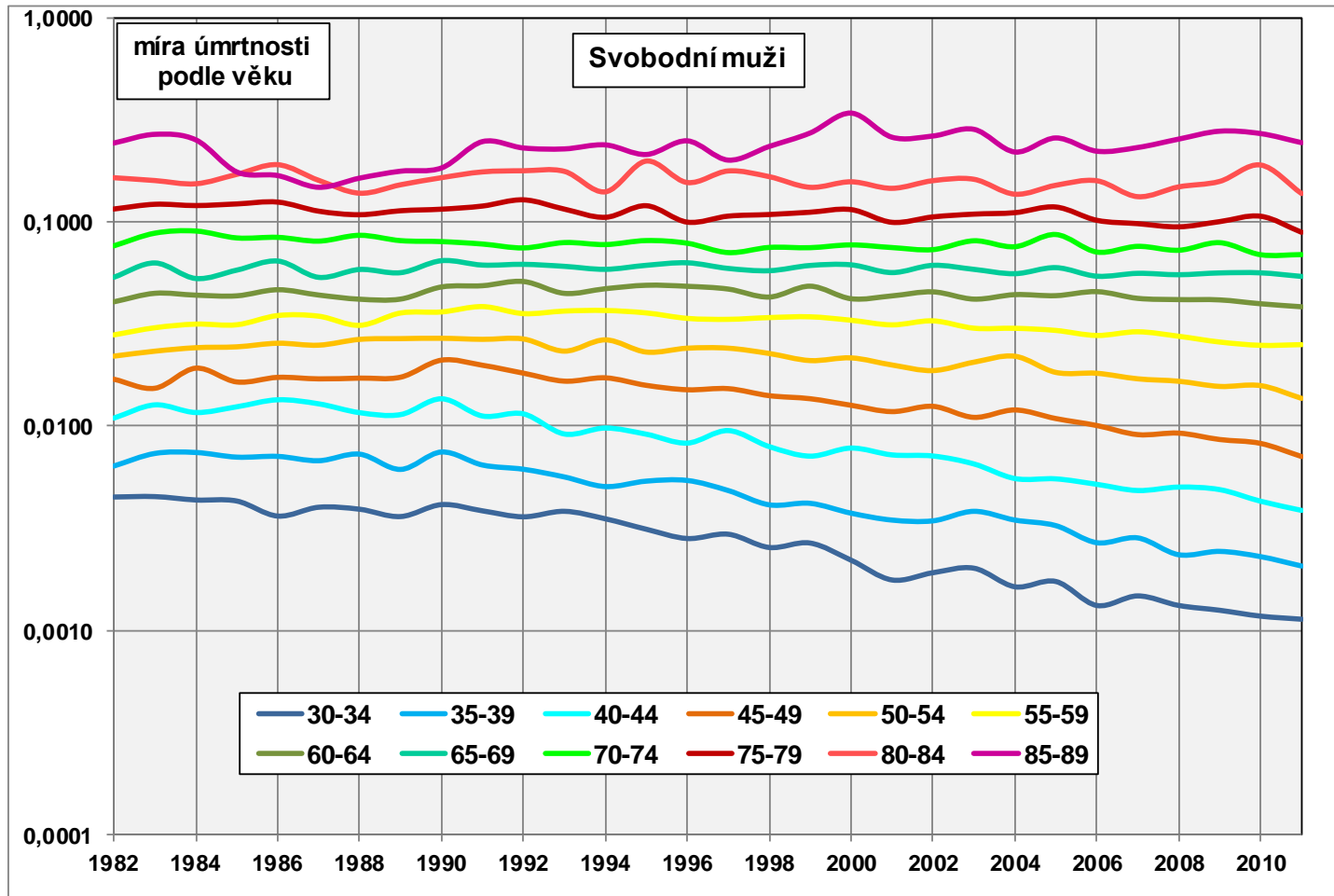
Věk: ve stáří je menší diferenciacie úmrtnosti podle rodinného stavu, ale hodnoty mají větší dopad na střední délku života.

Otázky

- ✓ Mají i dnes osoby žijící v manželství delší život?
- ✓ Je asociace mezi úmrtností a rodinným stavem silnější u mužů než u žen?
- ✓ Byl pokles intenzity úmrtnosti v čase proporcionalní podle rodinného stavu?
- ✓ Je úroveň úmrtnosti rozvedených a ovdovělých (tj. alespoň jednou ženatých/vdaných) nižší než svobodných?

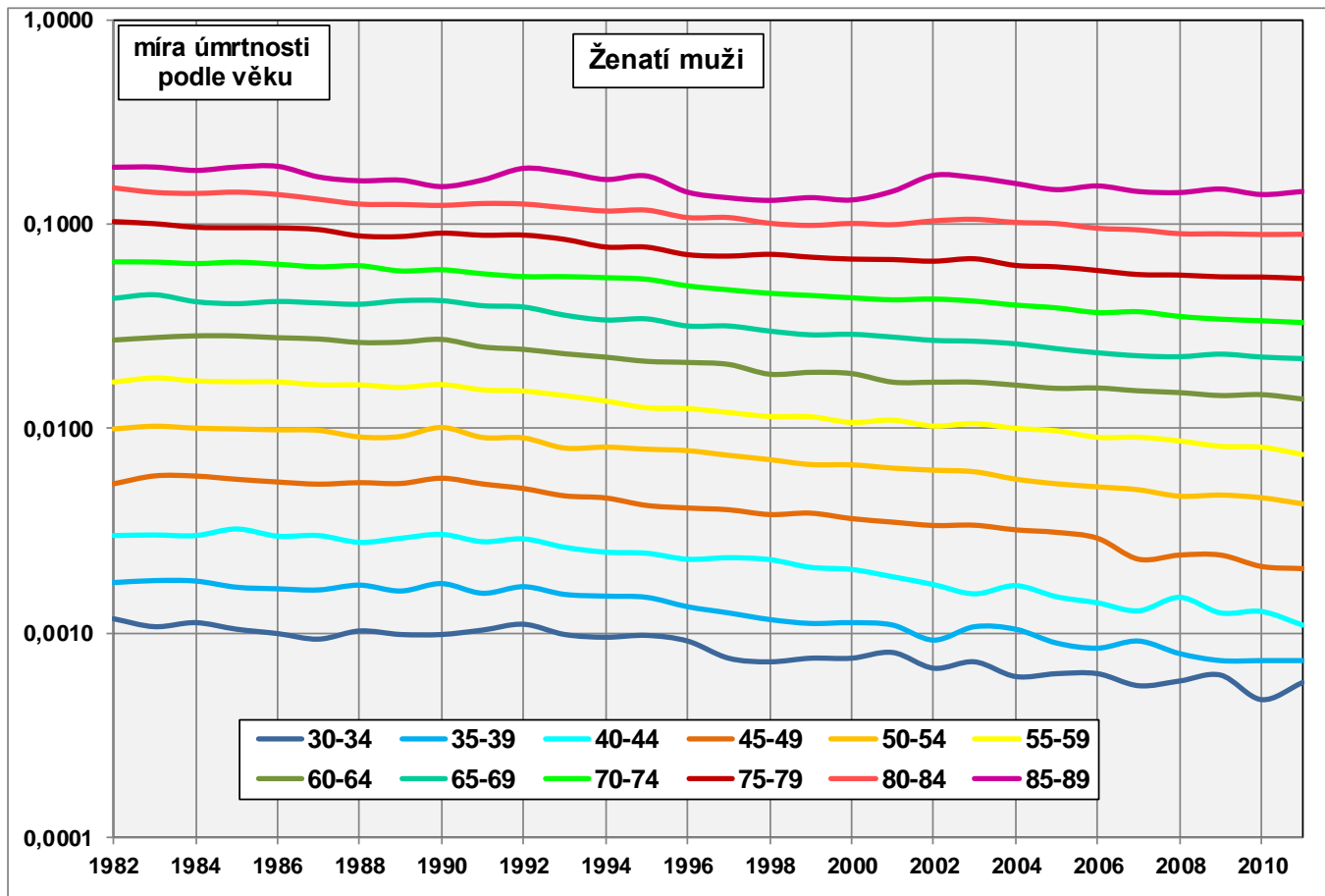
Deskriptivní analýza

Trendy úmrtnosti svobodných mužů

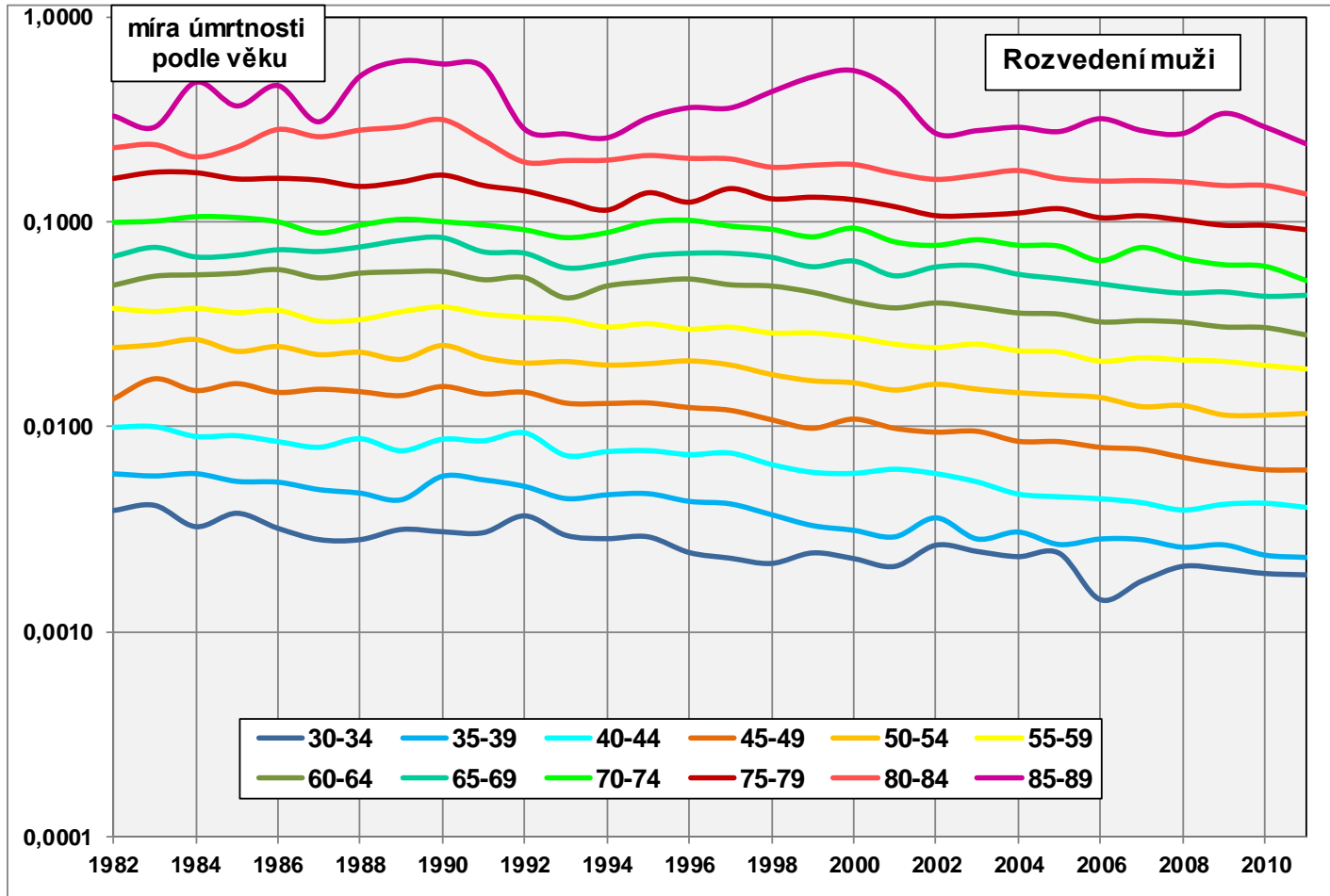
Od počátku 90. let byl rychlejší pokles úrovně úmrtnosti v mladším věku a následně došlo k vzestupu variability měr úmrtnosti podle věku.

Trendy úmrtnosti ženatých mužů

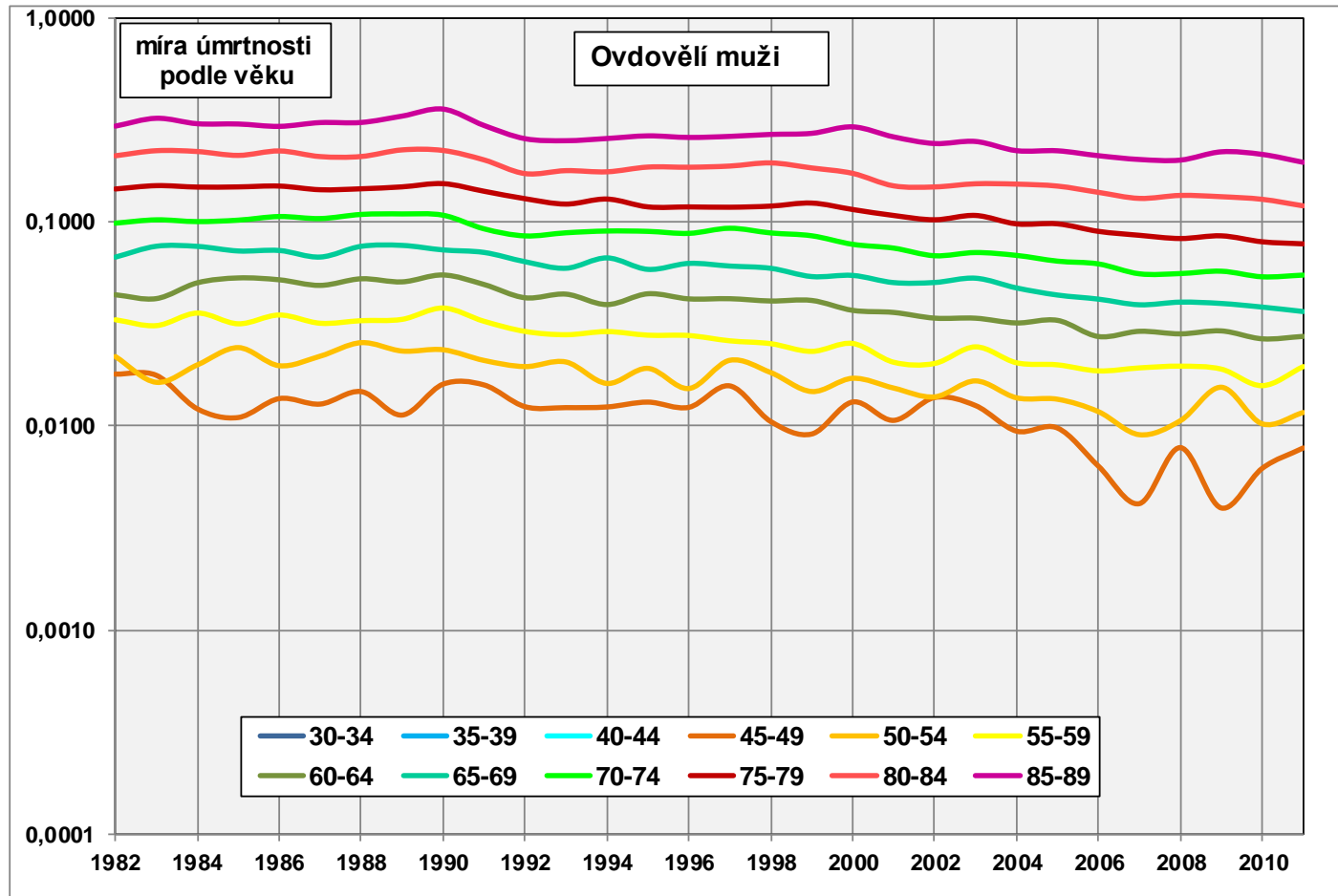
Žít v manželství znamená nižší úroveň úmrtnosti oproti ostatním rodinným stavům a rovnoměrnější relativní pokles od konce osmdesátých let.

Trendy úmrtnosti rozvedených mužů

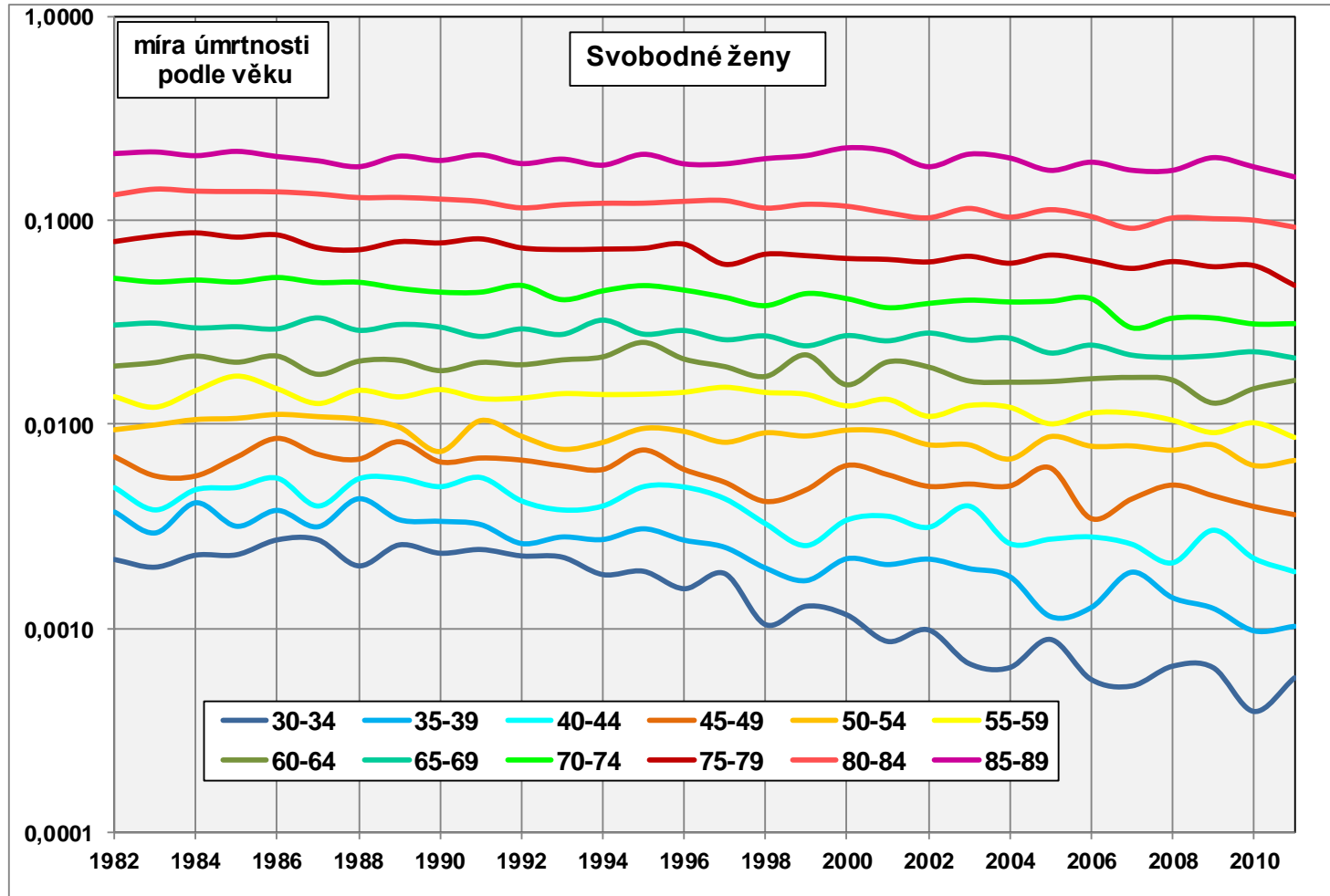
V současnosti je vyšší úroveň úmrtnosti rozvedených oproti svobodným v mladším věku.
 V celém období je u rozvedených vyšší úroveň úmrtnosti zejména oproti ženatým.
 Relativní pokles úmrtnosti rozvedených byl spíše rovnoměrný.

Trendy úmrtnosti ovdovělých mužů

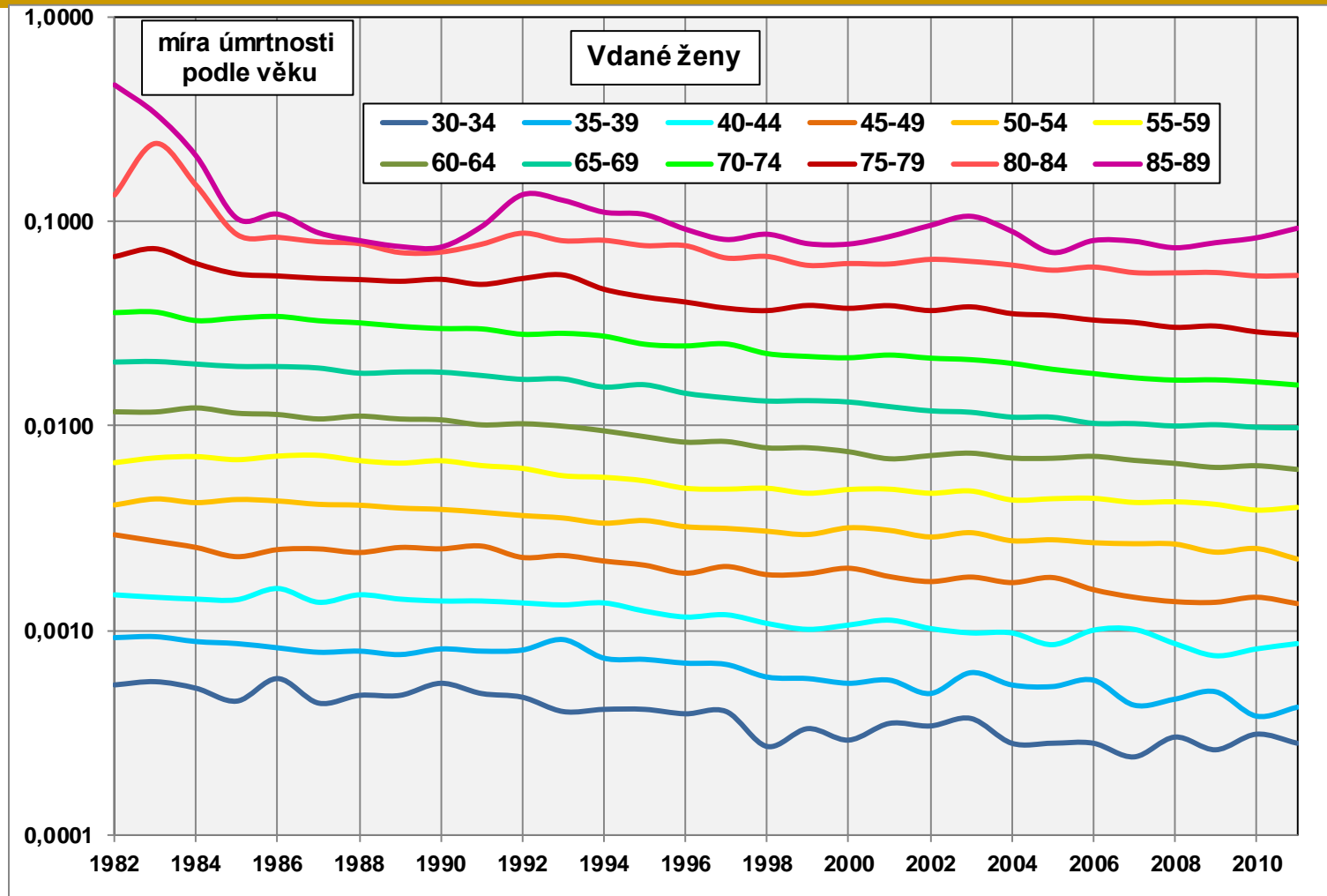
Ovdovělí muži vykazovali vyšší úroveň úmrtnosti oproti ženatým po celé období. Relativní pokles byl spíše rovnoměrný.

Trendy úmrtnosti svobodných žen

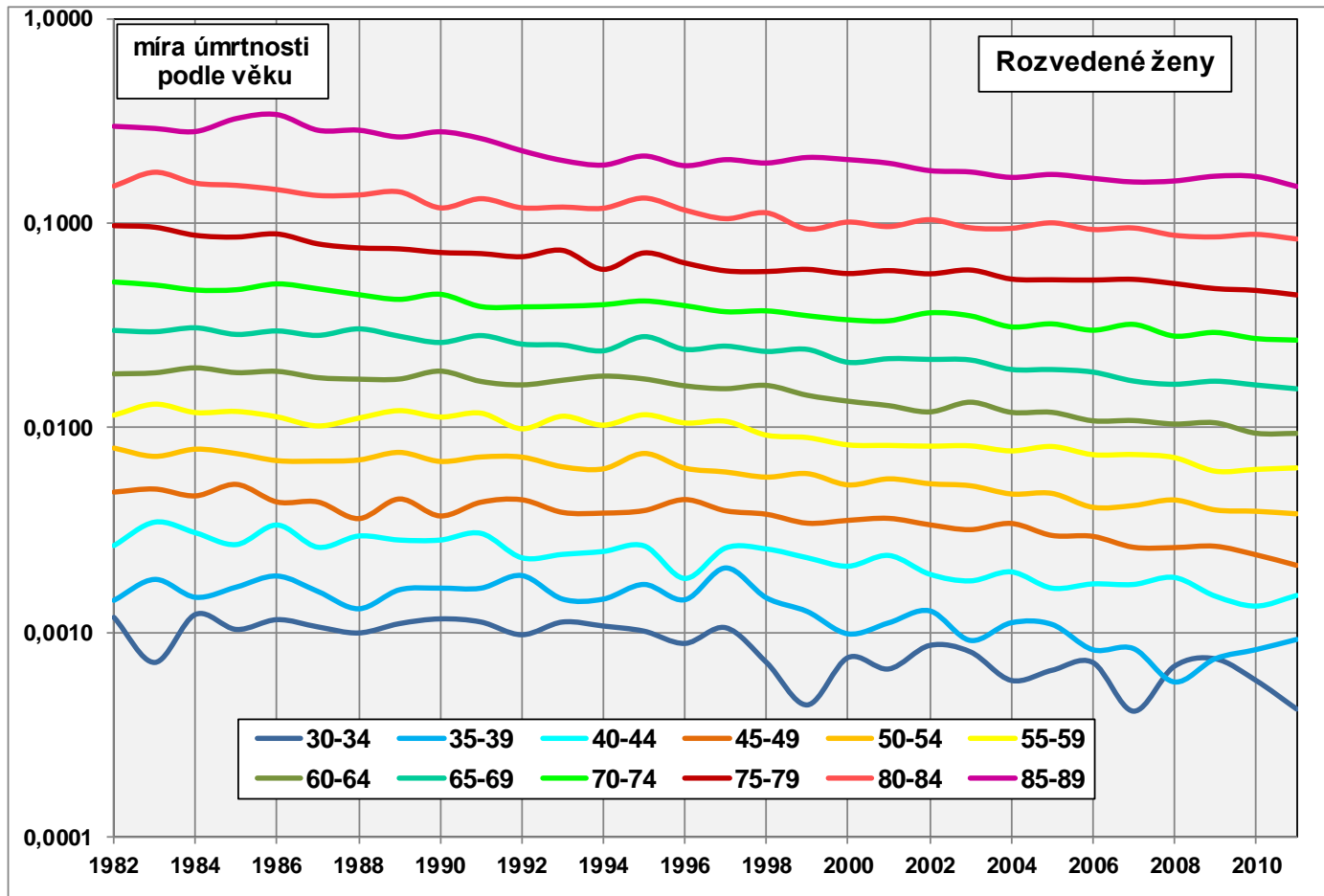
Od počátku 90. let byl rychlejší pokles úrovně úmrtnosti v mladším věku a následoval vzestup variability měr úmrtnosti podle věku (podobně jako u mužů).

Trendy úmrtnosti vdaných žen

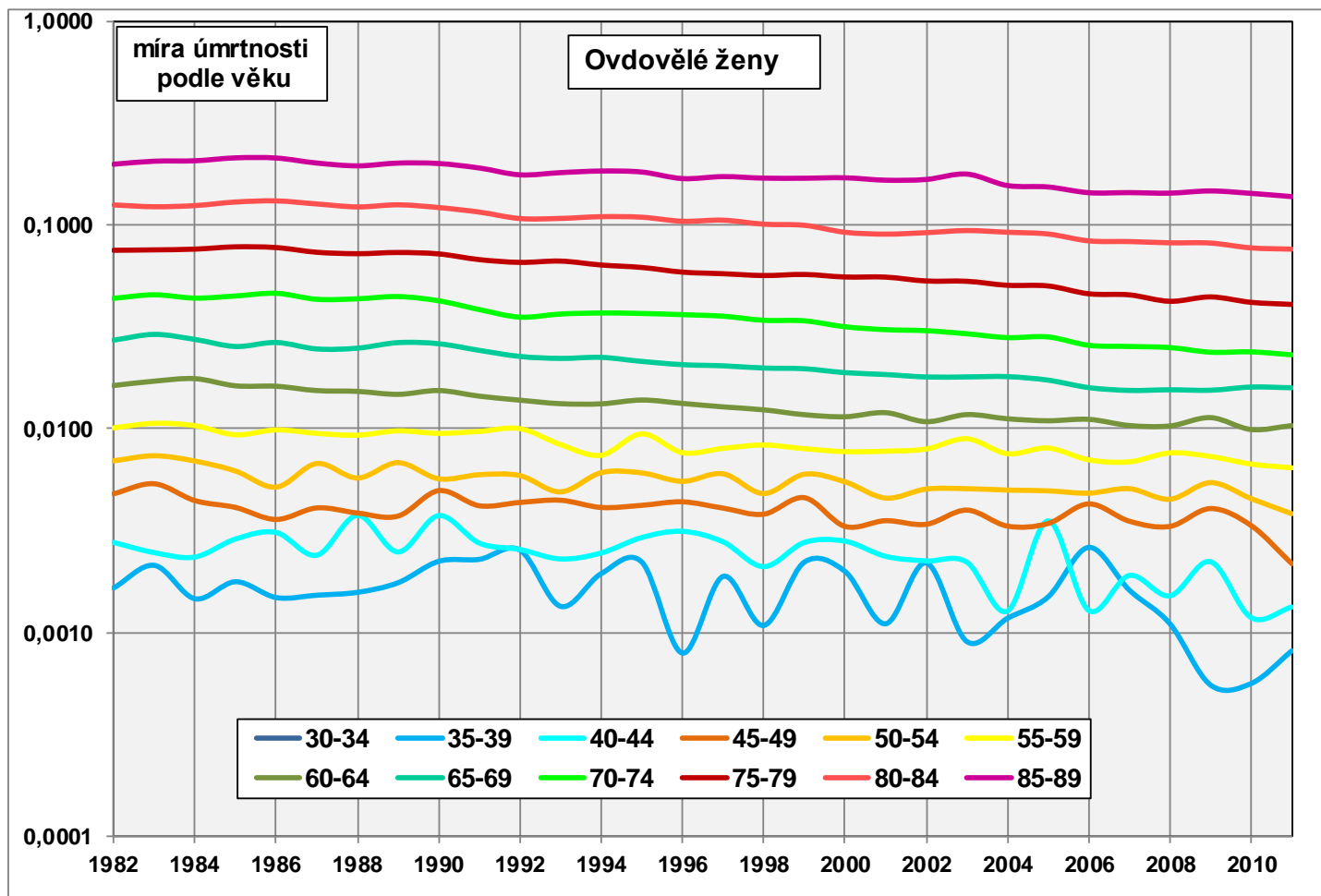
Vdané ženy mají nižší úroveň úmrtnosti oproti ostatním rodinným stavům a rovnoměrný relativní pokles úmrtnosti.

Trendy úmrtnosti rozvedených žen

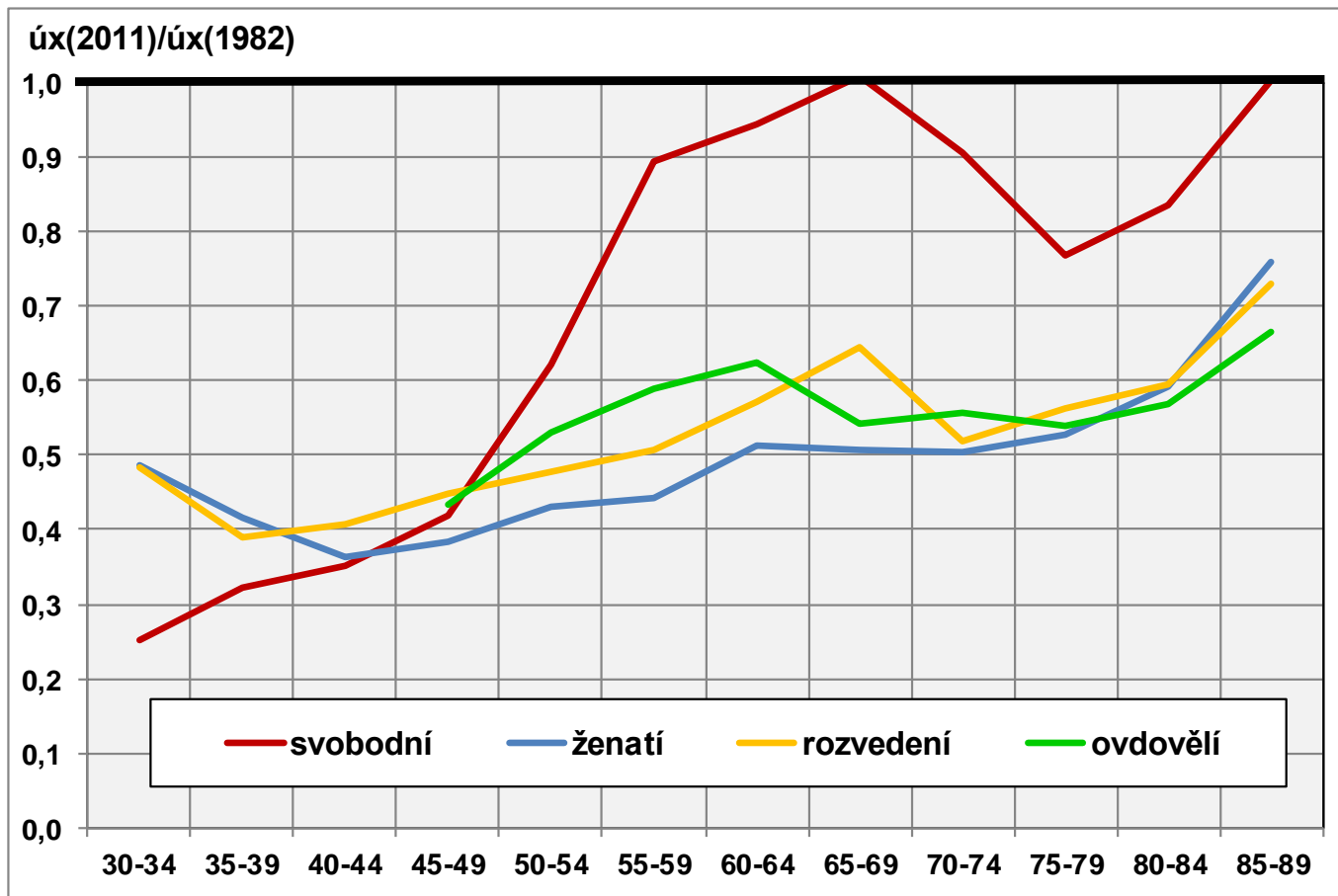
V současnosti mají rozvedené ženy vyšší úroveň úmrtnosti oproti svobodným v mladším věku a zejména oproti vdaným ženám během celého období. Relativní pokles úmrtnosti rozvedených žen byl spíše rovnoměrný.

Trendy úmrtnosti ovdovělých žen

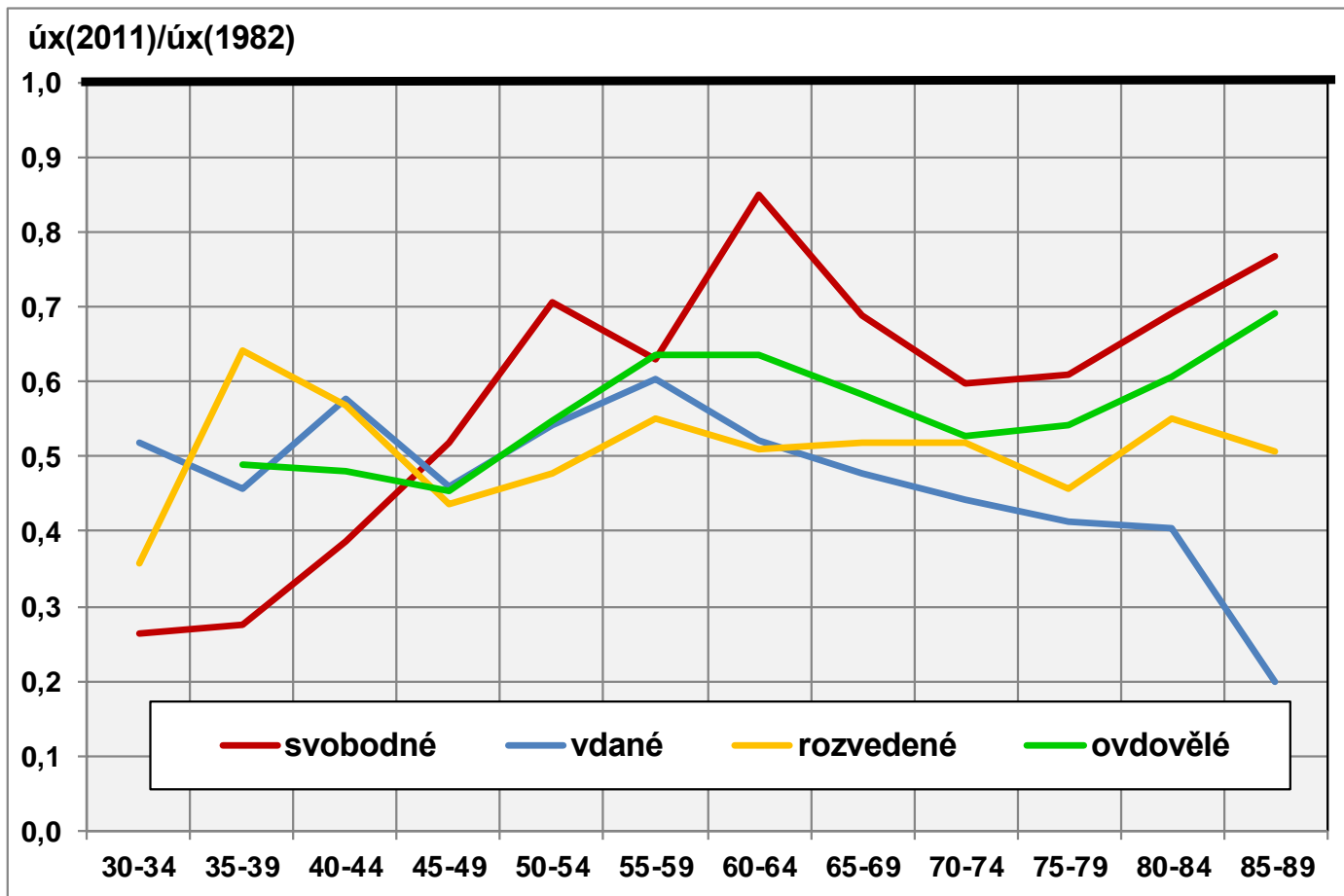
Ovdovělé ženy vykazovaly vyšší úroveň úmrtnosti oproti vdaným po celé období. Relativní pokles byl spíše rovnoměrný.

Index změny mezi rokem 1982 a 2011; MUŽI

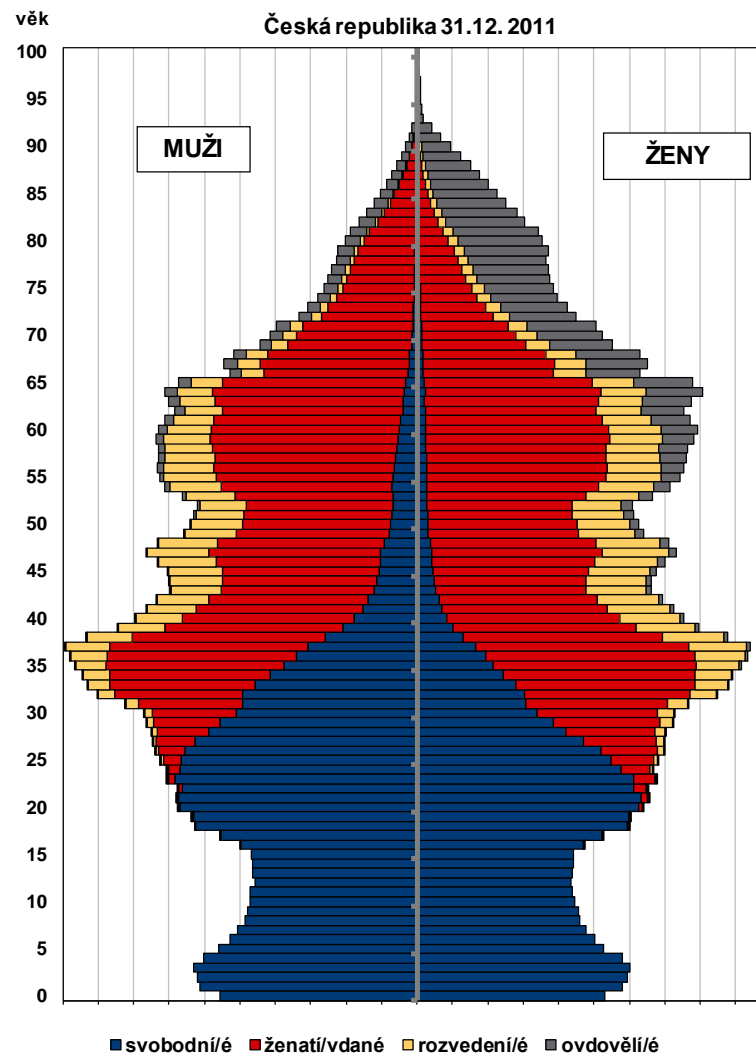
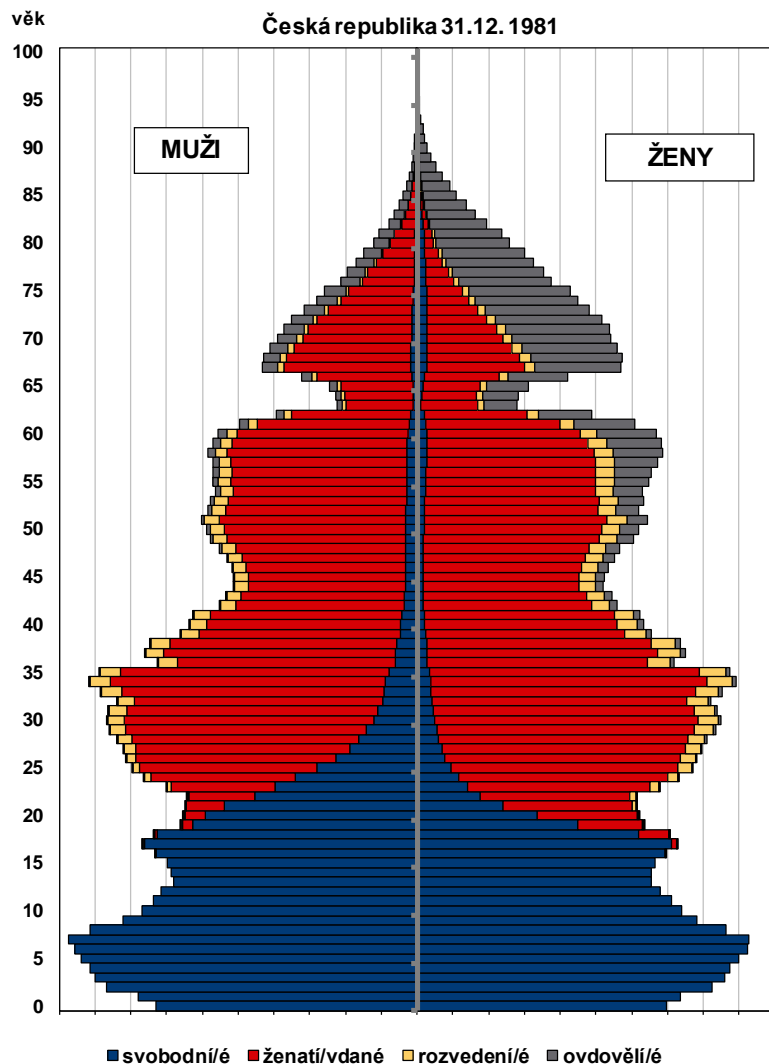
Úroveň úmrtnosti se v čase snížila, ale disproporčně u svobodných, kde byl relativně významnější pokles úrovně úmrtnosti v mladším věku než ve středním a starším věku. U zbývajících rodinných stavů byl trend podobný.

Index změny mezi rokem 1982 a 2011; ŽENY

Úroveň úmrtnosti se v čase snížila.
 Oproti mužům není u žen výrazný profil změny podle věku.

Narůstání podílů svobodných v mladším věku zmiřňuje gradient diferenciacie úmrtnosti mezi svobodnými a osobami v manželství

Shrnutí trendů úmrtnosti mužů a žen

- ✓ Období 1982-2011 se vyznačovalo obdobnými změnami trendu podle rodinného stavu u mužů a žen.
- ✓ Svobodní muži a svobodné ženy zaznamenali v posledních letech rychlejší relativní pokles intenzity úmrtnosti oproti starším svobodným osobám. Následně v současnosti narostla u svobodných variabilita měř úmrtnosti podle věku v transversálním pohledu.
Lze spekulovat o tom, že být svobodný, dnes méně ovlivňuje zdravotní stav a úroveň úmrtnosti, protože být svobodný sebou nese slabší sociální stigma oproti minulosti, respektive v této, v čase rostoucí skupině svobodných, nabývá také na váze zdravější subpopulace (tj. osob, které by dříve vstupovaly do manželství).
- ✓ U ženatých/vdaných, rozvedených a ovdovělých byly trendy ve znamení pravidelného dlouhodobého poklesu, přičemž byla úroveň úmrtnosti nejnižší u osob žijících v manželství a vždy nižší u žen než u mužů.
- ✓ V čase nepozorujeme výrazný výkyv dlouhodobého poklesového trendu, spíše zřetelnější pokles od konce osmdesátých let. U mladších svobodných zejména od počátku devadesátých let.

Vícerozměrná analýza

Diferenciace úmrtnosti podle faktorů

Binární logistická regrese:

Vysvětlující proměnné: pohlaví, věk, rodinný stav, čas

Vysvětlovaná proměnná: míra úmrtnosti

Všechny vysvětlující proměnné byly kategorizovány;
kódovací schéma referenční

Referenční kategorie: žena; 30-34 let; ženatý/vdaná; 1982

Diferenciace úmrtnosti podle faktorů

Nezávislá (vysvětlující) proměnná	poměr šancí exp(b)	exp(b) 95 % interval spolehlivosti	
muž vs žena	2,167	2,162	2,173
ovdovělý/á vs rozvedený/á	0,848	0,845	0,852
ovdovělý/á vs svobodný/á	0,801	0,797	0,805
ovdovělý/á vs ženatý/vdaná	1,704	1,699	1,709
rozvedený/á vs svobodný/á	0,944	0,938	0,949
rozvedený/á vs ženatý/vdaná	2,008	2,000	2,016
svobodný/á vs ženatý/vdaná	2,128	2,117	2,138
Podíl úspěšně zařazených případů (c)	0,858		

Největší rozdíl v úmrtnosti je mezi muži a ženami (2,167:1) a dále mezi svobodnými a osobami v manželství (2,128:1) a mezi rozvedenými a osobami v manželství (2,008:1)

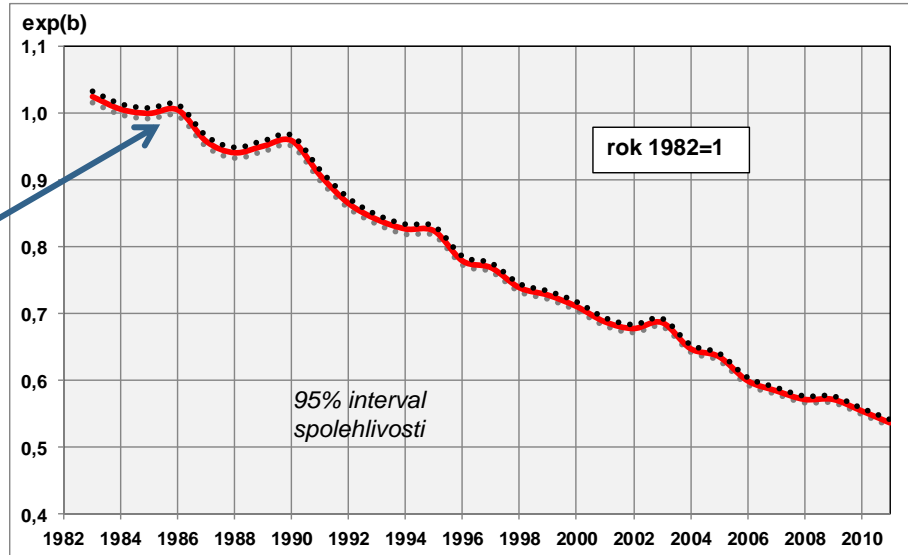
(Všechny výsledky jsou statisticky významné; model hlavních efektů)

Standardizováno na věk a období

Trend poklesu úmrtnosti standardizovaný na pohlaví, věk a rodinný stav.

Snižování úrovně úmrtnosti začalo v roce 1987 a po krátkodobé stagnaci pokračovalo od roku 1991

Standardizováno na pohlaví, věk a rodinný stav

Diferenciace úmrtnosti podle faktorů a specificky podle pohlaví

MUŽI

Standardizováno na věk a období

ŽENY

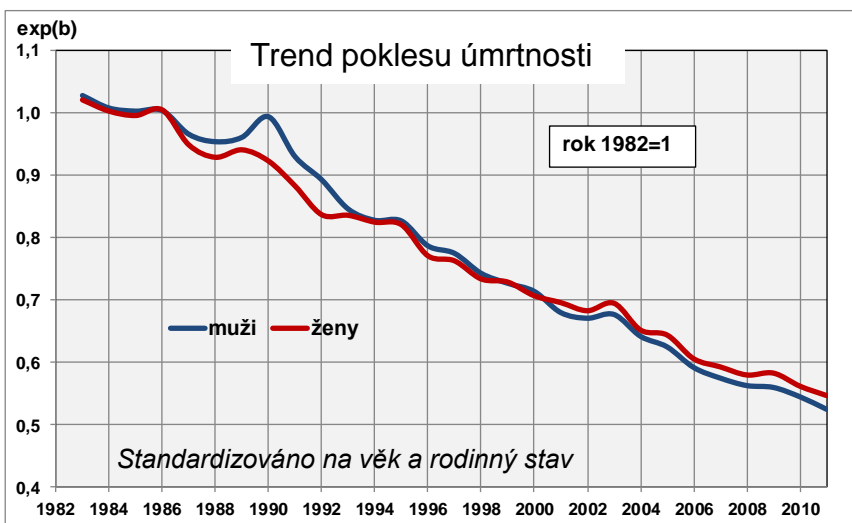
Nezávislá (vysvětlující) proměnná	poměr šancí exp(b)	exp(b)	
		95 % interval spolehlivosti	
ovdovělý vs rozvedený	0,825	0,819	0,830
ovdovělý vs svobodný	0,827	0,822	0,833
ovdovělý vs ženatý	1,804	1,796	1,812
rozvedený vs svobodný	1,003	0,996	1,011
rozvedený vs ženatý	2,187	2,176	2,199
svobodný vs ženatý	2,181	2,167	2,194
Podíl úspěšně zařazených případů (c)			
	0,843		

Nezávislá (vysvětlující) proměnná	poměr šancí exp(b)	exp(b)	
		95 % interval spolehlivosti	
ovdovělá vs rozvedená	0,888	0,882	0,893
ovdovělá vs svobodná	0,805	0,799	0,811
ovdovělá vs vdaná	1,505	1,499	1,512
rozvedená vs svobodná	0,907	0,898	0,915
rozvedená vs vdaná	1,696	1,685	1,707
svobodná vs vdaná	1,871	1,856	1,886
Podíl úspěšně zařazených případů (c)			
	0,871		

(Všechny výsledky jsou statisticky významné; model hlavních efektů zvláště pro muže a ženy)

Muži vykazují relativně větší rozdíly v úmrtnosti podle rodinného stavu než ženy a to zejména oproti těm žijícím v manželství.

I po standardizaci na věk a rodinný stav byl poklesový trend v posledních letech relativně rychlejší u mužů než u žen.

Interakce

Interakce rodinného stavu s pohlavím, obdobím a věkem byly statisticky významné, ale příliš nezměnily hodnoty parametrů modelu hlavních efektů.

Významné poměry šancí (OR):

Rodinný stav*pohlaví: Rozvedený muž se nejvíce odlišuje úrovní úmrtnosti podle rodinného stavu.

Rodinný stav*věk:

Svobodný/á: s rostoucím věkem výrazněji oslaboval rozdíl v úrovni úmrtnosti oproti ženatým/vdaným.

Rozvedený/á: s rostoucím věkem oslaboval rozdíl v úrovni úmrtnosti oproti ženatým/vdaným, s výjimkou věkové skupiny 80-89.

Ovdovělý/á: s rostoucím věkem oslaboval rozdíl v úrovni úmrtnosti oproti ženatým/vdaným, s výjimkou nejstarší věkové skupiny.

Rodinný stav*období:

Největší nárůst významu interakce rodinného stavu s obdobím byla u svobodných (zvýšení variability) a nejmenší u rozvedených.

Závěr: Odpovědi na otázky

Mají i dnes osoby žijící v manželství delší život?

I v současnosti mají v České republice osoby žijící v manželství nejnižší úroveň úmrtnosti.

Je asociace mezi úmrtností a rodinným stavem silnější u mužů než u žen?

U mužů je výraznější diferenciací úmrtnosti podle rodinného stavu než u žen.

Byl pokles intenzity úmrtnosti v čase proporcionální podle rodinného stavu?

Snižování úrovně úmrtnosti v čase bylo nerovnoměrné u svobodných mužů a žen se zrychleným poklesovým trendem od devadesátých let.

Je úroveň úmrtnosti rozvedených a ovdovělých (tj. alespoň jednou ženatých/vdaných) nižší než u svobodných?

U ovdovělých mužů i žen je nižší úroveň úmrtnosti oproti svobodným.

U rozvedených žen je nižší úroveň úmrtnosti oproti svobodným, ale u rozvedených mužů je oproti svobodným o něco vyšší.